

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

14

*Vytautas Jogėla.
Vilniaus Romos katalikų
dvasinė akademija
1833 – 1842 metais:
organizacija ir veikla*

1997

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS



Skiriu Mamai

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

14

*Vytautas Jogėla.
Vilniaus Romos katalikų
dvasinė akademija
1833–1842 metais:
organizacija ir veikla*

UDK 947.45

Li-191

REDAKCINĖ KOLEGIJA:

Antanas Kulakauskas
Česlovas Laurinavičius
Raimundas Lopata
Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)
Vladas Sirutavičius
Darius Staliūnas
Giedrius Subačius
Antanas Tyla

*Autorius dėkoja Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo ministerijai,
Lietuvių katalikų mokslo akademijai,
Lietuvos istorijos institutui,
prelato Juozo Prunskio fondui,
prisidėjusiems prie knygos išleidimo*

© Vytautas Jogėla, 1997

© Lietuvos istorijos institutas, 1997

© Lietuvių Atgimimo istorijos studijos, 1997

ISSN 1392-0391

ISBN 9986-752-23-X

TURINYS

PRATARMĖ	8
ĮVADAS	10
Istoriografija	11
Šaltiniai	13
Atsiminimai	14
Archyvai	15
RUSIJOS VALDŽIA IR KATALIKAI XVIII AMŽIAUS PABAIGOJE -- XIX AMŽIAUS PRADŽIOJE	17
Rusijos aristokratija ir katalikybė	17
Valdžios siekiai	19
Katalikų Bažnyčios valdymas	21
Katalikų apibūdinimas	24
AKADEMIJOS ĮSTEIGIMAS	26
Universiteto uždarymas	26
Akademijos pradžia	33
Dėstytojų parinkimas ir mokslo disciplinos	43
Mokslo vardų ir laipsnių suteikimas	53
Patalpos	54
Pirmieji mokslo metai	57
AKADEMIJOS PERSONALO KAITA	61
Rektoriai	62
Profesoriai	66
Adjunktai	69
Kalbų dėstytojai	74
Inspektoriai ir jų padėjėjai	76
Dvasios tėvai, arba kapelionai	78

AKADEMIJOS ALUMNAI IR JŲ STUDIJOS	80
Įstojimas	81
Akademijos klierikų gyvenimo sąlygos	84
Studijos	91
Klierikų kilmė	93
Tautinis klausimas	96
MOKYMAS IR MOKSLAS	100
Mokymas ir jo programos	100
Šventojo Rašto katedra	102
Dogminė, moralinė ir pastoralinė teologija	105
Bažnyčios istorija ir kanonų teisė	106
Homiletika	109
Logika ir moralės filosofija	110
Lenkų literatūros istorija	111
Visuotinė ir Rusijos istorija	112
Rusų literatūra ir kalba	115
Lotynų literatūra ir graikų kalba	116
Hebrajų kalba	117
Prancūzų kalba	117
Vokiečių kalba	118
MOKSLINIAI DARBAI	119
Dėstytojų moksliniai darbai	121
Vadovėlių rengimas	123
Pamokslų rinkinių rengimas	124
Straipsniai	125
Mokslo laipsnių suteikimas	126
Daktaro laipsnio suteikimas	129
AKADEMIJOS REFORMOS	134
Akademija ir seminarijų reformos	134
Akademijos iškėlimas į Peterburgą	140
Sudie, Tėvyne	144

IŠVADOS	148
PRIEDAI	150
Akademijos klierikų sąrašas	150
Akademijos personalo sąrašas	176
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	180
Naudoti archyvų ir bibliotekų rankraščių fondai	180
Skelbti šaltiniai	182
Literatūros sąrašas	183
TRUMPINIAI	190
SUMMARY	191
STRESZCZENIE	205
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	219
VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ	230

Akademija nuo Vakarų Europos universitetų teologijos fakultetų skyrėsi tuo, kad jos profesorius skirdavo ir tvirtindavo vidaus reikalų ministras, o ten profesoriai į katedras patekdavo konkurso tvarka. Tiesa, 1835 m. mirus logikos ir filosofijos profesorius A. Daugirdui tuometinis rektorius A. Osinskis pirmą ir paskutinį kartą paskelbė viešą konkursą šiai katedrai užimti. Tačiau konkursas neįvyko, apie jį liko tik skelbimas laikraštyje “Kuryer Litewski”. Tokia iniciatyva rodė, kad rektorius nebuvo linkęs paisyti vien Akademijos statuto normų, jis laikėsi ir visoje Vakarų Europoje vyravusios tradicijos. Svarbiausias kriterijus Rusijos valdžiai tvirtinant dėstytojus buvo lojalumas jai, o į būsimųjų profesorių ir adjunktų mokytumą mažai kreipta dėmesio. Ministras klausdavo Vilniaus generalgubernatoriaus nuomonės apie kiekvieną būsimąjį Akademijos dėstytoją. Paprastai slaptą informaciją pateikdavo žandarai. Be to, buvo tikrinama, ar kandidatas nedalyvavo 1831 m. sukilime. Toks nuodugnis tikrinimas rodė, kad siekiama rasti ir iškelti žmones, kurie, patys būdami atsidavę valdžiai, galėtų išauklėti į save panašius kunigus. Kad šie imperijos valdžios siekiai ne visada būdavo įgyvendinami, tai jau kitas reikalas. Dėl tokios padėties ypač svarbus būdavo vyskupo, Akademijos valdybos, o kai kada ir Kolegijos požiūris į žmonių parinkimą. Šiuo klausimu didesnių prieštaravimų nekildavo, nors kartais Kolegija atmesdavo vyskupo ir rektoriaus pateiktas kandidatūras. Be to, Akademijos valdyba Kolegijai dažnai skųsdavosi, kad daugelis gabių kunigų atsisako eiti dirbti Akademijoje dėl mažos algos, nes, turėdami beneficijas, gauna didesnes pajamas³. Suradus kandidatus į dėstytojų vietas, reikėdavo apie pusę metų laukti, kol vidaus reikalų ministras atsiųsdavo savo atsakymą. Kartais Akademijos valdžia kreipdavosi į tuometinį Kolegijos narį J. K. Gintilą ir prašydavo jį paskubinti jai rūpimų klausimų sprendimą⁴.

Rektorai. Rusijos valdžia stengdavosi, kad rektorai būtų įžymūs mokslo vyrai ir ištikimi valdžiai žmonės. Pats imperatorius rūpindavosi kandidatūrų tvirtinimu, tačiau bent iki 1864 m. taip ir nepasisekė rasti patikimo žmogaus nei Vilniuje, nei Peterburge. Praėjus keleriems metams po patvirtinimo, Rusijos valdžia nusivildavo caro parinktu rektoriumi. Tokia buvo realybė, tokie buvo laikai, o ir pasirinkti nelabai buvo iš ko, taigi telikdavo viena išeitis – dažnai keisti rektorius.

³ Akademijos valdybos 1839 m. rugsėjo 5 d. posėdžio protokolas, PCVIA, f. 46, ap. 1, b. 410, l. 123.

⁴ A. Fijalkovskio 1838 m. [?] 4 d. laiškas J. K. Gintilai, MB, f. 150, b. 144, l. 1.

Vilniaus laikotarpiu Akademijos valdymo darbe aktyviai dalyvavo vyskupas A. Klungevičius. Juo valdžia labiau pasitikėjo negu rektoriais, nors, pasak amžininkų, A. Klungevičius nebuvo “aklas žaisliukas valdžios rankose”.

Mažiau kaip per dešimtmetį pasikeitė trys rektoriai: du iš jų patvirtino caras, o vienas rektoriaus pareigas ėjo laikinai. Pirmasis rektorius A. Osinskis – liberalios dvasios žmogus. Šis europinio lygio intelektualas buvo žinomas ne tik Lietuvoje, bet ir Europoje. Klierikai jį gerbė ir mylėjo, nes žinojo, kad rektorius visada juos užtars ir supras. A. Osinskis paskaitų Akademijoje neskaitė, visą laisvą laiką jis skirdavo mokslui ir klierikų auklėjimui. Amžininkai rektorių kartais pašiepdavo, kad mėgsta girtis ir yra lengvabūdis⁵. Net tuometinis generalgubernatorius N. Dolgorukovas dažnai kviesdavosi A. Osinskį pietų. Didelė meilė mokslui kartais nustelbdavo rūpinimąsi Akademija, tačiau prireikus visada pagelbėdavo Vilniaus vyskupas. 1838 m. netikėtai pablogėjo A. Klungevičiaus sveikata. Vidaus reikalų ministras D. Bludovas išleido vyskupą gydytis į Vokietiją, bet ši kelionė nedavė laukiamų rezultatų. A. Klungevičius paprašė Rusijos valdžios atleisti jį nuo vyskupijos ir Akademijos valdymo. N. Dolgorukovas buvo patenkintas vyskupu ir nenorėjo jo prarasti, todėl vidaus reikalų ministrui pasiūlė paskirti A. Klungevičiui pagalbininką. Netrukus Nikolajus I patvirtino J. Civinskį Trakų sufraganu⁶. Pastarasis privalėjo rūpintis pagalbiniais vyskupijos valdymo reikalais. Teliko pakeisti Akademijos rektorių. Veikdama atsargiai ir apgalvotai, kad nesukeltų bereikalingų kalbų ir pasipriešinimo, Rusijos valdžia pasiūlė A. Osinskiui nominalų paaukštinimą.

Į rektoriaus vietą Kolegija pasiūlė du kandidatus iš Akademijos: inspektorių J. Gonsovskį ir profesorių A. Fijalkovskį. Tiek Kolegija, tiek generalgubernatorius, tiek ministras carui rekomendavo rektoriumi paskirti A. Fijalkovskį. Nemažai įtakos šiam paskyrimui turėjo tuometinis Kolegijos narys J. K. Gintila. Jis susirašinėjo su A. Fijalkovskiu, jiedu Vilniuje ir Peterburge pirkdavo vienas kitam knygas. Taigi 1838 m. gruodžio 31 d. caras Nikolajus I antruoju Akademijos rektoriumi patvirtino Polocko jėzuitų akademijos auklėtinį A. Fijalkovskį⁷.

⁵ A. Krasinski, *Wspomnienia*, s. 50.

⁶ Ministro 1839 m. ataskaita, RVIA, f. 821, ap. 11, b. 14, l. 37.

⁷ Vidaus reikalų ministro 1838 m. ataskaita, *ibidem*, b. 13, l. 53.

Po keturių dienų caras paskyrė A. Osinskį Lucko vyskupijos sufraganu. 1839 m. sausio 16 d. A. Osinskis vadovavo paskutiniam valdybos posėdžiui, o sausio pabaigoje įvyko iškilminga Akademijos konferencija, kurioje buvo paskelbti įsakai dėl A. Osinskio ir A. Fijalkovskio paskyrimų. 40 metų išdirbęs įvairiose mokslo įstaigose, didysis intelektualas paliko Vilnių. Nuvykus į Lucko vyskupiją, A. Osinskio sveikata pablogėjo. Vilniuje liko jo rankraščiai, dėl kurių likimo nerimaudamas ne kartą rašė A. Fijalkovskiui⁹. Naujasis rektorius mokytumu neprilygo A. Osinskiui, tačiau jis rūpinosi Akademijos dėstytojų rankraščių publikavimu.

Pasikeitus rektoriui, sparčiai keitėsi ir dėstytojai. Apie tikrąsias jų keitimo priežastis archyvuose medžiagos nėra. Ar tai buvo nepasitenkinimo raiška, ar Rusijos valdžios intriga, sunku nustatyti. Galbūt kai kuriems dėstytojams įtarimą kėlė jaunojo rektoriaus paskyrimas ir palankus valdžios požiūris į jį. Rimtų argumentų jo biografijoje sunku rasti, nebent įtarimą kėlė tai, kad 1834 m. A. Fijalkovskis imperatoriaus liepimu buvo paskirtas įsteigto laikraščio “Kuryer Litewski” laikinuoju redakcinio komiteto nariu¹⁰.

Gerokai vėliau priešinkai A. Fijalkovskį kaltino, kad jis gali būti neištikimas Bažnyčiai, nes buvo graikų katalikų kunigo sūnus, o jo brolis tapo pravoslavų popu¹¹. Tačiau būdamas rektoriumi A. Fijalkovskis nuoširdžiai rūpinosi Akademijos valdymu. Net jo asmeniniuose laiškuose, rašytuose J. K. Gintilai, aptariami Akademijos reikalai. “Sunku šiais laikais vadovauti”¹², – skundėsi jis Kolegijos nariui ir dažnai prašydavo pagalbos.

Antruoju rektoriumi Rusijos valdžia taip pat buvo nepatenkinta. 1842 m. birželio mėn. A. Fijalkovskiui išvykus į užsienį gydytis, D. Bludovas laikinuoju rektoriumi paskyrė tuometinį inspektorių Vincentą Lipskį (Lipski)¹³. Jam reikėjo organizuoti Akademijos perkėlimą į Peterburgą. Grįžęs iš užsienio, A. Fijalkovskis taip ir neteko

⁸ Akademijos konferencijos 1839 m. sausio 26 d. protokolas, *ibidem*, f. 822, ap. 1, b. 7320, l. 17.

⁹ A. Osinskio 1840 m. rugpjūčio 6 d. laiškas rektoriui, PCVIA, f. 46, ap. 1, b. 408, l. 206.

¹⁰ 1842 m. formuliarinis tarnybos sąrašas, *ibidem*, ap. 3, b. 1443, l. 6.

¹¹ A. Krasinski, *Wspomnienia*, s. 99.

¹² A. Fijalkovskio 1840 m. rugsėjo 23 d. laiškas J. K. Gintilai, MB, f. 150, b. 44, l. 9.

¹³ 1850 m. formuliarinis tarnybos sąrašas, RVIA, f. 822, ap. 11, b. 444, l. 197.



ANTONIUS FIJALKOWSKI

V. Theologiae et Juris Canonici Doctor, Cathedrae Vilniensis Canonicus, Theologiae Legumque Moralem et Politicam in Academia Christianissima Romana-Catholica Vilniensi Professor

Manu suscepto et excusato Amagnum grati animi significandi ergo in lapide calcitrantem curavit quatenus Academiae Vilnensi

MDCCLXXXVIII.

Idibus Junis

*Rektorius Antanas Fijalkovskis
(1798-1883)*

rektorius kėdės, o Akademią iškėlus į Peterburgą rektoriumi buvo paskirtas Kijevo universiteto profesorius Ignotas Hołovinskis (Hołowiński).

Profesoriai. Į Akademią atėjo dirbti beveik visi Vyriausiosios dvasinės seminarijos profesoriai. Tai buvo patyrę dėstytojai, išsilavinę žmonės, mokantys 4-5 užsienio kalbas, mėgstantys savo darbą ir mokslą, nors pirmaisiais Akademijos gyvavimo metais trūko pinigų, o kai kurie neturėjo jų netgi butui išsinuomoti.

Dažniausiai jų darbą nutraukdavo prasta sveikata arba mirtis, nes daugelis buvo vyresnio amžiaus. 1840 m. du profesoriai – S. Grinevičius ir I. Lobjka – paliko Akademią dėl menko užmokesčio ir pašlijusios sveikatos.

Jau 1835 m. Akademią patyrė pirmąją netektį. Balandžio 26 d., sulaukęs 59 metų, nuo astmos mirė logikos ir filosofijos profesorius A. Daugirdas. Jausdamas artėjančią gyvenimo pabaigą, jis dar 1834 m. vasarą surašė testamentą, kuriuo visus savo filosofinius ir teologinius rankraščius bei biblioteką paskyrė Akademijai¹⁴. Vėliau A. Fijalkovskis parengė ir išleido dalį jo teologinių rankraščių, o kiti dingo perkeliant Akademią arba atsidūrė Kijeve. Laidotuvės A. Daugirdo pageidavimu buvo kuklios, jo kapas – Šv. Stepono kapinėse. Taigi Akademią liko be filosofijos profesorius. Nors rektorius ir paskelbė viešą konkursą, tačiau laikinai dėstyti logikos ir moralės filosofijos pakvietė pijorų ordino vienuolį filosofijos kandidatą Kazimierą Lenartavičių (Lenartowicz)¹⁵.

K. Lenartavičius buvo patyręs mokytojas, kurį laiką gyvenęs užsienyje. 1817 m. jis baigė Ukmergės pijorų mokyklą, vėliau – Vilniaus universitetą, 1824 m. įstojo į pijorų vienuolyną. Mokytojavo įvairiose pijorų mokyklose. 1823-1825 m. Polocko aukštojoje pijorų mokykloje dėstė lenkų literatūrą, graikų kalbą ir visuotinę istoriją. Vėliau, 1830 m., gavęs ordino vyresnybės bei metropolito leidimą, o iš Sankt Peterburgo generalgubernatoriaus Piotro Eseno – užsienio pasą, išvyko į Vokietiją ir Prancūziją¹⁶. Po pusantrų metų grįžo iš užsienio, ir provincionali bei vyskupo A. Klungevičiaus leidimu pasiliko Peterburge. Čia auklėjo kunigaikščio Liubeckio ir tikrojo valstybės patarėjo

¹⁴ A. Daugirdo 1835 m. liepos 3 d. testamentu nuorašas, MAB, f. 43, b. 26601, l. 1.

¹⁵ Rektorius 1835 m. birželio 30 d. raštas Kolegijai, RVIA, f. 826, ap. 1, b. 2, l. 279.

¹⁶ 1841 m. formuliarinis tarnybos sąrašas, PCVIA, f. 46, ap. 1, b. 420, l. 27 – 29.